

Linda de Vrij, [REDACTED] - Master Vertalen UU

Silence, exile and cunning

Het leven van een literair vertaler

Hierbij presenteer ik u mijn verwerking van de opdrachten naar aanleiding van de lezing in het kader van de Master Literair Vertalen i.o. die zal plaatsvinden op 23 februari. Ik zal dit essay opdelen in drie delen, zoals voortkomt uit de opdracht die ons is gegeven.

Silence, exile and cunning

Zoals mij ter oren is gekomen in de mail die deze opdracht begeleidde zijn deze drie woorden opgetekend door James Joyce in zijn werk *A portrait of the artist as a young man*, waarin de hoofdpersoon het volgende zegt:

I will try to express myself in some mode of life or art as freely as I can and as wholly as I can, using as my defence the only arms I allow myself to use – silence, exile, and cunning.¹

Er zijn een aantal vragen die je jezelf zou kunnen stellen bij het lezen van dit citaat. Ten eerste is de vraag: wat bedoelt Joyce met deze uitspraak – die hij via Stephen Dedalus aan ons uitte? Joyce heeft het hier over de “arms”, de wapens, die men mag inzetten om je werken zo goed mogelijk uit te kunnen voeren. Hij ziet deze drie termen dus als de meest essentiële eigenschappen die een artiest, een schrijver – of een vertaler? – moet bezitten om zijn werk zo goed mogelijk te kunnen doen. Laten wij dan nu de drie wapenen afzonderlijk bespreken.

Voor mij kan het begrip *Silence* zowel de stilte die moet heersen **rondom** de artiest, als de stilte die de kunstenaar **in** zichzelf zou moeten waarborgen representeren. Ik kan me voorstellen dat Joyce meent dat een kunstenaar in stilte zou moeten werken, om zo min mogelijk te worden afgeleid van zijn werk. Zelf ervaar ik dit niet zo als ik aan het werk ben; ik werk – afhankelijk van het soort opdracht waar ik mee bezig ben – beter als ik tegelijkertijd naar muziek luister (al kies ik wel bewust voor een bepaald soort muziek bij een bepaald soort opdracht). Dit is echter voor iedereen anders, uiteraard. Verder zou ik mij goed kunnen voorstellen dat James Joyce met *Silence* innerlijke stilte bedoelt. Als een artiest innerlijke rust heeft, kan hij zich beter concentreren op zijn kunst, op het creëren van iets nieuws, iets goeds. Als deze rust echter afwezig is, laten we zeggen bijvoorbeeld

---

¹ Dit citaat heb ik overgenomen uit de mail die ik heb ontvangen naar aanleiding van deze opdracht.

door problemen in financiële hoek, kan de kunstenaar zich niet concentreren. Vandaar dat wij zouden kunnen zeggen dat volgens Joyce de stilte, *Silence*, een van de belangrijkste gereedschappen is van de schrijver.

In mijn ogen houdt de term *Exile*, letterlijk vertaald ballingschap of verbanning, duidelijk verband met de bovengenoemde stilte. Joyce zou hiermee kunnen bedoelen dat een artiest zich moet afzonderen van de mensen, van het lawaai van het leven, om die stilte te kunnen verkrijgen die hij nodig heeft om tot een zo goed mogelijk eindproduct te komen. Hij praat dus over een zelfverkozen ballingschap, een soort van kluizenaarsbestaan, zonder afleidingen van buiten.

Het moeilijkste begrip van deze drie, is het begrip *Cunning*. Wat bedoelt Joyce hiermee? Betekent dit intelligentie of belezenheid? In principe zou *Cunning* natuurlijk met intelligentie of belezenheid kunnen worden vertaald. Echter, als je het woord opzoekt in het Van Dale woordenboek krijg je een heel andere betekenis, namelijk:

cun·ning bn.; vergr. trap: vaak *cunninger*; bw.: *cunningly*; zn.:
cunningness **sluw, listig as cunning as a fox** (zo) sluw als een vos
cun·ning n.-telb.zn. **sluwheid, listigheid**²

Het is dus niet zomaar intelligentie waar Joyce het over heeft, naar mijn mening, maar meer dan dat. Natuurlijk moet een artiest een bepaalde (kunstzinnige) intelligentie bezitten, en zeker van een schrijver zou je verwachten dat hij zeer belezen is, maar de artiest moet deze intelligentie ook kunnen inzetten in zijn werk. Een kunstenaar moet op “listige wijze” de kennis die hij heeft van de wereld kunnen gebruiken in zijn werk, op zo’n manier dat zijn publiek dit niet doorheeft als de kunstenaar dat niet wil en hiervan wel kennis neemt als een van de beoogde doelen van het kunstwerk is – ik denk bijvoorbeeld aan verwijzingen naar Dante’s *Divina Commedia* uit de veertiende eeuw, die een extra dimensie kunnen toevoegen aan een hedendaags werk. Deze “Listigheid” kan het verschil maken tussen een middelmatige artiest en een briljant kunstenaar, oftewel die persoon die zijn publiek ervan kan overtuigen door zijn sluwheid dat zijn werk briljant is.

Maar wat heeft dit alles nu te maken met de literair vertaler? Mag deze zich ook een kunstenaar noemen, en hoe kan deze gebruik maken van de tools die hierboven in het citaat worden aangereikt door James Joyce?

Natuurlijk kan ik me heel goed voorstellen dat de begrippen *Silence* en *Exile* ook goed passen bij de omgeving die een literair vertaler voor zichzelf zou kunnen creëren, namelijk een omgeving waarin hij of zij niet wordt afgeleid door stoorzenders van buiten – een stille omgeving waarin hij of zij rustig

---

² Overgenomen uit de CD-rom versie van het Van Dale Praktijkwoordenboek Engels-Nederlands

aan het werk kan – of van binnen – zoals het hierboven genoemde persoonlijke probleem, dat de gemoedrust van de vertaler zou kunnen beïnvloeden. Wie weet is de beste manier om deze omgeving voor jezelf te creëren wel dat je jezelf compleet afsluit van de wereld, dat je jezelf verbant – je zet je telefoon uit, gooit je televisie het raam uit en schakelt alle *social media* kanalen uit, om maar wat voorbeelden te noemen.

De belangrijkste vraag is echter: moet een literair vertaler ook die “cunningheid” hebben waar Joyce het over heeft? Dit hangt natuurlijk voor een groot deel af van je eigen opvatting over wat vertalen is. Is vertalen puur het overzetten van een tekst van de ene taal in de andere, of misschien het herscheppen van de tekst in een andere taal?

Literair vertalen voor mij is een, hopelijk geslaagde, poging om de brontekst om te zetten naar een tekst in een andere taal, waarbij je overal waar het mogelijk is zo dicht mogelijk bij de originele tekst blijft, dus zowel wat de vorm, als wat de inhoud betreft, waarbij het het belangrijkste is om op de lezer eenzelfde effect te hebben als de brontekst heeft op de lezer. Als een roman bijvoorbeeld erg vervreemdend werkt, dan zal ook de vertaling moeten pogen deze vervreemding in stand te houden. Om dit te bewerkstelligen is naar mijn mening, naast intelligentie en belesenheid, ook die sluwheid van groot belang. Literair vertalers moeten namelijk ook goede schrijvers zijn, met een bepaalde creativiteit, om de tekst zo goed mogelijk over te kunnen brengen en dat vergt soms verregaande kunstgrepen om hetzelfde effect te bereiken, waar de vertaler dus best *Cunning* voor moet zijn.

De drie artikelen

Lost in translation – Eva Hoffman

Dit is een erg interessante tekst, al was het maar voor de mooie beschrijving van de problemen die ontstaan bij interculturele communicatie, oftewel bij het contact tussen twee mensen met een verschillende culturele achtergrond.

Een vertaler fungeert als het ware als een tolk tussen twee culturen, waarbij hij de juiste middenweg moet kiezen, waardoor geen van beide culturen zich beledigd kan voelen, zich gekrenkt kan voelen in zijn waarde. Zoals Hoffman ook zegt: ‘I could see our polarities within some larger, more capacious terms, and resolve our antitheses within a wiser synthesis.’³ Je moet dus als vertaler proberen om een synthese te vinden tussen twee culturen, maar dit is uiteraard niet altijd even gemakkelijk, zeker voor een literair vertaler, aangezien deze vaak te maken krijgt met een literair product dat functioneert binnen een bepaalde culturele context, binnen de literatuur van een bepaald land. Het kan dan lastig zijn om een soort “common ground” te vinden waarop zowel de

---

³ Hoffman, *Lost in translation*, 212.

eigenheid van de originele tekst (die naar mijn mening erg belangrijk is voor literatuur, en dus zo veel als mogelijk behouden zou moeten worden) kan groeien, en waar ook de doelcultuur zich in kan vinden.

Het moeilijke is daarbij bovendien dat een mens, welk mens dan ook, altijd vanuit een bepaald kader naar de wereld kijkt, met een bepaalde subjectiviteit. 'And yet, so long as we are not computer species, we cannot give up on our subjectivity, our ability to experience.'⁴ Ook de literair vertaler maakt natuurlijk in zijn leven – niet alleen in zijn professionele leven, maar ook persoonlijk – van alles mee dat van invloed kan zijn op zijn kijk op de wereld, en dit kan ook effect hebben op zijn manier van vertalen, of op zijn vertaalkeuzes. Daar moet de vertaler zich duidelijk op bedacht zijn, waar weer die "cunningheid" om de hoek komt kijken. Je moet een grote hoeveelheid zelfkennis hebben en in staat zijn om je eigen meningen en ideeën als het ware uit te schakelen, om een écht goede vertaling te kunnen maken.

Hindsight – Sam Garret

In dit stuk tekst staan twee zinnen die mij zeer zijn bijgebleven, wat het leven en werk van de literair vertaler betreft.

Als eerste hebben we:

Within a few hours they'll be gone for good – and "...I myself shall like to this decay, and eke my name be wipèd out likewise" – but that does nothing to detract from my sudden burst of pleasure at having seen and recognized them.⁵

Dit citaat karakteriseert naar mijn mening de houding van de literair vertaler ten opzichte van zijn werk, een houding die ook zijn leven domineert. Op het moment dat je werk af is, ben je als het ware onzichtbaar geworden – op je naam in het klein in het boek na. Nadat het vertaalwerk gedaan is sterft de vertaler als het ware en wordt de schrijver van het origineel gezien als die geest waaruit ook het anderstalige werk is ontsponnen. Een reden voor de recensenten bijvoorbeeld om de vertaling van een boek te bespreken als ware het een origineel werk, waarbij weinig tot geen aandacht wordt geschonken aan de vertaling. Toch weerhoudt dit de vertaler niet van het zich onderdompelen in de roman, of een andere literaire tekst, en in de schrijver en zijn beweegredenen. Je probeert in zijn schoenen te lopen om de tekst zo goed mogelijk te vertalen. Als dat je lukt, word je dan misschien wel een vergeten kracht in het proces, maar heb je wel voor een langere periode je ei kwijt gekund in je werk, heb je je hart en ziel met plezier in je werk kunnen leggen.

---

⁴ Hoffman, 213.

⁵ Garret, *Hindsight*, 2.

Bovendien: ‘We are outsiders, we have been all along, and perhaps that is where we belong.’⁶ Misschien is het wel zo dat ook een literair vertaler, naast een schrijver die een prijs aan zijn neus voorbij ziet gaan, zich zo voelt wat zijn werk en leven betreft. Je hele werkzame leven ben je bezig met het vertalen van romans, nouvelles, etc., met het omzetten van de ideeën en de teksten van een andere schrijver in een andere taal, zonder daar al te veel eigen inbreng in te hebben. Je bent dus in feite een beetje in dienst van die schrijver, terwijl je zo veel mogelijk over hem te weten wilt komen, in zijn schoenen gaat lopen om hem te begrijpen. Echter, nooit zul je écht die schrijver worden, nooit zul je echt in zijn schoenen lopen. Je zult eigenlijk dus altijd een “outsider” zijn – iemand die staat tussen de originele schrijver en de lezer, een onzichtbare bemiddelaar.

Cutting the techno onion – Sam Garret

Deze tekst vind ik erg indrukwekkend. Als geboren en getogen Brabander ken ik Amsterdam niet zo goed – puur van die enkele bezoeken aan Madame Tussauds, de Dam, en enkele andere bezienswaardigheden – en daarom komt deze beschrijving mij als zeer mooi over. Je krijgt meteen een mooi beeld van de stad.

Maar hoe valt dit alles te rijmen met het werk van de literair vertaler? De beschrijving van de indeling van de stad Amsterdam en de moeite die een vreemdeling of toerist moet doen om er de weg te vinden kan als symbolisch worden gezien voor het werk van de literair vertaler. Deze is als een vreemdeling in een literair werk, waarin hij gemakkelijk de weg kan kwijt raken. Hij moet op onderzoek uitgaan om de ware aard van het werk te leren kennen, zoals een toerist een rondleiding krijgt door de stad die hij bezoekt. Als hij dit niet systematisch doet, of met een goede gids – bijvoorbeeld de schrijver van het origineel – dan kan hij totaal verdwalen en wordt zijn vertaling misschien een complete flop. Echter,

The time traveler need only keep this microscopic heart of the city at his back; any line he follows then will lead him through ever-expanding rings to the present⁷

Ook een literair vertaler zou dat moeten doen; je bepaalt de belangrijkste kern van het werk, kiest vervolgens een bepaalde strategie (‘any line he follows’) en vindt zo relatief eenvoudig je weg door het werk.

Hieruit volgt ook dat een literair vertaler echt goed bekend moet zijn met de cultuur vanuit waar hij vertaalt. Hoe beter je kennis van die cultuur, hoe moeilijker je verdwaalt in de stad, in de cultuur.

---

⁶ Garret, 2.

⁷ Garret, *Cutting the techno onion*, 3.

Ten slotte zie ik ook in de metafoor van de ui, die blijkbaar uitleg kan geven aan toeristen over hoe de stad Amsterdam in elkaar steekt, een mooie aanleiding om het over de literair vertaler te hebben. Als je een ui schilt pel je steeds een buitenste laag weg, totdat de goede kern van de ui bloot komt te liggen. Dit komt naar mijn idee duidelijk overeen met het werk van de literair vertaler: de vertaler pakt de originele tekst en pelt deze laag voor laag af, totdat de kern van het werk naar boven komt en je kunt bepalen wat het belangrijkste is in de tekst. Zo kom je als vertaler tot de essentie en kun je aan het vertaalwerk gaan beginnen. De ui is dus als het ware de tekst die vertaald moet worden.

Geannoteerde vertaling van de passage uit Cutting the Techno Onion

Het was laat en het regende buiten. Iemand in het achterkamertje in het café gooide er al boppend een scatnummertje uit⁸, *a capella*, jankend en grommend⁹ als een beest in het nauw¹⁰. Het klonk als een eerbetoon aan Ella Fitzgerald. De avond was al vroeg overgenomen door het Schwarzbier¹¹ en door iets wat Tipp aanraadde als “Bengaals Tempel Bal¹²”, maar ik was nog steeds helder genoeg om goede muziek te waarderen als ik haar hoorde. Bovendien had ik bijna de gehele bar aan het meeswingen gekregen¹³ met “April in Paris¹⁴” voordat ik doorkreeg dat het de kat van de barman was.

---

⁸ Ik heb er hier voor gekozen om van de jazzstijl “bop” een werkwoord te maken, zoals naar mijn mening ook in het Engels is gebeurd (al moet ik wel bekennen dat mijn specialisatie in de master Italiaans is en het dus kan zijn dat bepaalde intuïties die ik bij het Engels heb, niet correct zijn). Bovendien komt de Engelse zin mij over als een informele mededeling, gekleurd door de waarneming van de ik-persoon, en daarom heb ik geprobeerd het “informele”, spontane karakter van deze mededeling te behouden door er een “scatnummertje” van te maken.

⁹ Het is jammer dat ik er hier niet in geslaagd ben om de klankovereenkomst tussen “yowl” en “growl” te behouden in het Nederlands. Echter, ik heb er wel rekening mee gehouden dat het later, als ik het goed heb begrepen, blijkt dat het om een kat gaat en daarom heb ik werkwoorden gekozen die wat mij betreft passen bij de geluiden die een kat kan maken.

¹⁰ Hier heb ik in plaats van “vuur” of “warmte” gekozen voor het Engelse woord “heat”, omdat “in heat” voor mij hier zoiets betekent als “penarie” of “problemen”. Ik heb vervolgens voor “in het nauw” gekozen om wederom die kat erbij te betrekken (“Een kat in het nauw maakt rare sprongen”).

¹¹ Black beer is een andere naam, voor zover ik dat heb kunnen vinden, voor het Duitse Schwarzbier, en omdat ik denk dat een Nederlandse lezer eerder de term Schwarzbier dan de term black beer kent, heb ik voor die eerste gekozen.

¹² Ik vond het lastig om dit drankje te vertalen, maar ik heb geprobeerd om zo dicht mogelijk bij het origineel te blijven, aangezien het hier gaat om een soort quote van de barman. Qua klanken komt het nu redelijk overeen.

¹³ Meeswingen is geen Nederlands werkwoord, maar het was voor mijn idee de enige manier om – zonder een geforceerd klinkende constructie te maken – de inhoud van de woorden “swinging along”

“Heb je hen verteld over het snijden van de ui?”¹⁵ De muziek was gestopt en Tipp was er plotseling weer, terug van de wc¹⁶ of waar hij dan ook was geweest, achter mij opdoemend, opgeklommen uit de afvoerende dieptes¹⁷ en groter dan ooit. Zijn convexe reflectie in de geelkoperen stang rond de bar maakte dat hij wel 50 meter¹⁸ lang leek.

“Het is aan jou, man. Niemand gaat het *voor* jou doen. Verdeel een ui in vier parten en snijd hem in plakken. Dwing ze ernaar te kijken. Voor dat je het weet... *voila!*”

Ik denk dat ik tegen Tipp had zitten zeuren over mijn probleem, dat verwanten was, bezoekende Amerikaanse verwanten om precies te zijn¹⁹. Thuis konden ze hun weg vinden over de hoogvlaktes van de woestijn, slechts door de geur van wilde knoflook, maar hier, in een stad die niet veel groter was dan de parkeerplaats bij hun dochters school, was hun richtingsgevoel plotseling compleet in de war²⁰, kompasnaalden die wild draaien in het hart van een orkaan aan ervaringen²¹. En zij klampten

---

weer te geven. Bovendien lijkt het sterk op het wel bestaande werkwoord meezingen, wat in dezelfde sfeer te gebruiken is en denk ik dat de Nederlandse lezer zeker begrijpt wat hier gebeurt.

¹⁴ Ik heb hier de titel van het liedje laten staan, omdat ik denk dat een vertaling van deze titel hier weinig toegevoegde waarde zal hebben, zeker ook omdat het hier gaat om een nummer van Ella Fitzgerald, die eerder ook wordt genoemd. Als je hier een vertaling zou geven, zou de link naar haar wellicht niet duidelijk meer zijn (al betwijfel ik of een jonger iemand de link nu wel ziet, aangezien Ella Fitzgerald toch, helaas, wel een beetje een Golden Oldie is geworden).

¹⁵ Ik heb er hiervoor gekozen om de brontekst zou getrouw mogelijk over te brengen, omdat het hier wederom gaat om de persoonlijke uitdrukking van een van de personages, en die zegt iets niet voor niets op die manier waarop hij het zegt.

¹⁶ Ik zat er nog over te denken om misschien hier het woord “plee” te gebruiken, omdat “the john” voor mijn gevoel een informele uitdrukking is, maar dat leek me uiteindelijk toch iets te sterk – dit zou misschien eerder worden aangegeven met “to the loo”.

¹⁷ Voor het woord “plumbery” is in het Nederlands niet echt een equivalent te vinden, maar het heeft iets te maken met de afvoer, aangezien Tipp net van het toilet is teruggekeerd, en daarom heb ik voor “afvoerende” gekozen.

¹⁸ Ik heb ervoor gekozen om de “voeten” om te rekenen naar meters, wat neerkomt op 60,96 meter. In het Engels echter gaat het hier voornamelijk om een aanduiding voor een belachelijk groot lijkend persoon. Daarom heb ik er 50 meter van gemaakt, omdat dit een gangbaardere schatting is dan 60 meter en omdat de werkelijke lengte hier dus niet van groot belang is.

¹⁹ Hier heb ik voor zover mogelijk de brontekst zo getrouw mogelijk kunnen weergeven → BG

²⁰ Van “To throw for a loop” heb ik geen precieze betekenis kunnen vinden, maar wel een omschrijving, die erop neerkomt: er gebeurt plotseling iets, waardoor iemand volledig ondersteboven raakt. Daarom lijkt mijn vertaling me redelijk gepast. Voornamelijk ook omdat de straten van Amsterdam de verwanten waarschijnlijk aandoen als een **warboel** van steegjes en straten.

²¹ Ik kon niet echt een goed equivalent (bijv. nw.) vinden voor “experiential”, dus heb ik ervoor gekozen om hier een *prepositional frase* van te maken bij “hurricane”.

zich aan mij vast, terwijl zij de gehele tijd hun eigen hulpeloosheid haatten maar dankbaar niets zeiden²², zoals verdrinkende mensen zich vastklampen aan een opgezwollen paard.

Tipp probeerde alleen maar te helpen. Tipp was eveneens, zoals dat onduidelijke Nederlandse gezegde zegt, “zo stoned als een garnaal”²³. Maar hij had een punt. Het uitzicht van de meeuwen over Amsterdam, de ringen van een gespleten eik, de metropool als een ui, in vier partjes en gesneden: dit was het type modellen uit de werkelijkheid²⁴ dat mijn familie nodig had om hen te helpen hun weg te vinden. De dwaling was hoopvol, maar het was aan mij om hun illusies aan diggelen te slaan; niemand was ooit met een latje door deze plek gelopen om alles “in te delen”²⁵.

***

De centra van Manhattan, Londen of Parijs²⁶ mogen dan een meer verdrukkende menigte bevatten, maar zij bevatten ook het comfort van een rechtlijnig soort logica. Amsterdam biedt geen dergelijke troost. Uiteindelijk kunnen de Bowery, de City of London en Montparnasse allemaal worden doorkruist door middel van voorzichtig laverende manoeuvres, door straten te volgen en de hoek om te slaan in steeds breder wordende rechthoeken²⁷. Ik kan het weten, want ik ben in allemaal verdwaald; toch heeft geen van deze beproevingen de donkere nacht van de ziel teweeggebracht die neerdaalt op de reiziger, verdwaald in de lage ringen van Amsterdam²⁸. Wanhopig is die man²⁹ die

---

²² De twee bijvoeglijke bepalingen ingeleid door de –ing vormen in het Engels, heb ik vertaald met een bijzin met terwijl omdat de –ing vorm in het Nederlands niet echt een equivalent heeft dat in dit geval te gebruiken is.

²³ Dit is een cadeautje voor de vertaler, omdat er voor deze opmerking reeds een vertaling is uit het Nederlands en dus ook relatief eenvoudig kan worden teruggezet naar zijn oorspronkelijke vorm.

²⁴ Voor true-life is naar mijn weten geen fatsoenlijk Nederlands alternatief, dus heb ik er een omschrijving van gemaakt, die hopelijk de lading naar behoren dekt.

²⁵ Dit vond ik een erg lastige zin, aangezien ik al niet echt een goed woord kon vinden voor “straightedge” wat blijkbaar een lange liniaal is zonder markeringen, die alleen gebruikt kan worden om een lijn tussen twee punten te trekken. Vandaar dat ik er een “latje” van heb gemaakt, wat een “straightedge” dus blijkbaar in wezen is. Voor “lay it out” heb ik “in te delen” gekozen, omdat dit wat mij betreft het meest logisch samengaat met het latje, en omdat er toch ook aanhalingstekens omheen staan, is de werkelijke betekenis misschien ook niet het allerbelangrijkst.

²⁶ Als het hier alleen om Manhattan was gegaan had ik “downtown” waarschijnlijk laten staan, omdat dit voor de meeste Nederlanders een bekende term is. Omdat echter ook Londen en Parijs nog volgen leek mij dit vreemd en daarom heb ik gekozen voor centra.

²⁷ Dit is zo’n precieze beschrijving, dat ik ervoor heb gekozen om de brontekst zo getrouw mogelijk te volgen → BG.

²⁸ Deze zin heb ik aan het einde een beetje veranderd om een goed/beter lopende Nederlandse zin te krijgen.

zich voor het eerste realiseert dat hij door zijn neus te volgen er niet alleen niet in is geslaagd om van punt A naar punt B te komen, maar dat dit hem ook – met dezelfde, onbuigbare Euclidische kracht – een alleszins aangename middag had gekost en hem absoluut nergens had gebracht.

---

²⁹ Hier heb ik de Engelse constructie “It is a desperate man who...” een beetje omgegooid, om een goede Nederlandse zin te maken. Ik heb hiervoor de constructie “wanhopig is hij die...” gebruikt, omdat deze naar mijn mening dezelfde, lichtelijk plechtige, bijklank heeft.